A börtönviszonyok jogi szabályozásának főbb alapelvei*

A börtönviszonyokat szabályozó normák közismerten a büntetés-végrehajtási jog részét képezik.

A magyar büntetés-végrehajtási jog európai harmonizációs és előremutató eredményeiről szólva az új évezred, évszázad első éveiben fontos kérdés, hogy milyen bűnmegelőzési intézkedésekre van szükség, milyen elméleti alapokra építsünk, mely intézkedések a leghatékonyabbak, hogyan tudjuk ezekhez biztosítani a megfelelő feltételeket. A számos társadalmi, gazdasági, szociális feltételhez a büntető felelősségre vonás olyan megszervezése is beleértendő, amely összhangban van nemcsak a tudományos eredményekkel, hanem a gyakorlati megvalósulás lehetőségeivel, körülményeivel is.

A bűnözés elleni küzdelem a maga komplexitásában igyekszik vizsgálni és feltárni az okokat kiküszöbölésük érdekében. Ebből a szempontból is, helyeselhetően, mindinkább megfelelő figyelem fordul a szankció végrehajtásának a büntető felelősségre vonás folyamatában betöltött szerepére, hogy minden büntetés vagy büntetőjogi intézkedés hatékonysága nagymértékben függ a büntetés-végrehajtási szervek tevékenységének színvonalától is. Amint büntetőjog nélkül nincs büntetés, nincs kriminalizálás, a büntetés-végrehajtás nélkül pedig nincs szabadságvesztés és más szankció sem, így ezek nélkül parttalanná, öncélúvá válna az egész büntető felelősségre vonási folyamat. A drámairodalomban már 2500 éve így fogalmazódott meg Aiszkhülosz, Euripidész és Szophoklész tragédiáiban: „Ha a bűnt nem követi büntetés, nincs többé törvény. És ha nincs törvény, a világ sem világ, az ember sem ember" – mondja az Elektrában Oresztész, de nemcsak mondja, hanem hiszi is kezdettől fogva.

Ha a büntetőjog azzal tudja betölteni ugyanezt a szerepét, hogy büntet, akkor a büntetés-végrehajtási jog is csak akkor tudja betölteni társadalmi szerepét, amennyiben ezt a büntetést érvényesíti. Úgy kell ezt tennie, hogy eredményes, hatékony legyen, ugyanakkor megfeleljen a jogállamiság követelményeinek is.

A tágabb értelemben vett büntetőeljárás, a büntető felelősségre vonás folyamatában egymáshoz szorosan kapcsolódó szakaszokról van szó, melyek közül bármelyik szerepének – így a nyomozásnak, a bíróság ítélkezésének, de a szankció végrehajtásának is – az elhanyagolása, továbbá a kapcsolódás lazulása az egyes szakaszok között, az egész folyamat hatásfokát ronthatja le.

A büntető végrehajtó vagy a végrehajtásban közreműködő szervek a bűnelkövetőkkel, a tettesekkel kerülnek kapcsolatba, jogviszonyba, mégpedig büntetés-végrehajtási jog-

* Elhangzott a Nemzetközi Kriminológiai Társaság 65. Nemzetközi Regionális Szemináriumán, Miskolcon, 2003. március 12-én

viszonyba. A büntető felelősségre vonás e szakaszában a tettesre esik már nagyobb figyelem. Ebből következően a büntetés-végrehajtási jog csakis emberközpontú lehet. Jóllehet, a büntetési és büntetés-végrehajtási elmélet filozófiai alaptételei összecsengenek, a konkrét büntetés és annak végrehajtása elemzésénél a különbségek válnak egyre hangsúlyosabbakká.

A büntető igazságszolgáltatási rendszerek hatásossága és hatékonysága a rendszeren belüli kölcsönhatásoktól determinált, a büntető igazságszolgáltatásban közreműködő valamennyi szerv munkaterhét szélesebb körben az eljárás megelőző szakaszaiban más szervek által hozott döntések határozzák meg. Erre figyelemmel a szervezés területén új megközelítési formákat is igénybe kell venni.

„Hiába az anyagi jog tudományos művelése, a büntetésről vallott teóriák kidolgozása és hirdetése, a kiszabás elveinek kidolgozása, ha minden elképzelések megbuknak a diszfunkcionális végrehajtáson" – fogalmazta már meg az 1800-as évek első felében Deák Ferenc tisztiügyészi tapasztalatait rögzítve a büntetés-végrehajtás jelentőségéről. Nagyon időszerű és megalapozott tudományos törekvést tükröz, hogy a büntetőeljárás megindulásától az utógondozás megszűnéséig tartó folyamatot, mint egységes egészet vizsgáljuk, amely a társadalommal összeütközésbe kerülő személyt hivatott a társadalomba újra visszavezetni, ott elismertetni.

A jövő választását a múlt jelenben folyó megértése lényegesen befolyásolja. A tudomány-fejlődés elmélet tisztázta minden emberi tudás paradigmatikus előfeltételezettségét és kizárólag csak ebből kiindulva valós értelmezhetőségét. A büntetés-végrehajtás megismerésében is igaz, hogy a jövő tervezése a történelmi múlt ismeretét igényli, mert csak annak tudományos elemzése alapján hagyományozhatók át értékek.

A jogállamiságból fakadó követelmények teljesítése Magyarországon a nemzetközi egyezményekhez történő csatlakozással szükségszerűen eredményezte az általánosan elfogadott nemzetközi büntető anyagi jog, eljárási jogi és végrehajtási alapelveknek, rendelkezéseknek a hazai jogszabályokban történő megjelenését, a jogalkalmazási gyakorlatban való tükröződését. Egyidejű feladat a nemzetközi kötelezettségvállalásainkból eredő harmonizációs jogalkotási és gyakorlati feladatok megoldása és a büntető igazságszolgáltatási rendszer reformja, ami nemzeti és történelmi sajátosságok tapintatos figyelembevételével történik.

A tudományos eredmények és a gyakorlati tapasztalatok közös többszöröse mellett és ellene is felsorakoztathatók továbbgondolkodásra késztethető érvek.

Az ambivalens és összetett folyamatok és lehetséges következményeik a korábbiaknál is sürgetőbben vetik fel az interdiszciplináris kutatások összehangolásának fontosságát.

A tudományos kutatás egyrészt sokkal bonyolultabb kutatási módszerek kifejlesztését igényli, másrészt az elméletnek sokkal differenciáltabbá kell válnia napjaink kérdéseinek megválaszolásában, a feladatok megoldásának segítésében. Korunkban az egyes elméletek kizárólagosságával szemben tehát olyan uniós jogállami „egyesítő összetett elmélet" kidolgozására is szükség van, amely tükrözi a büntetési célok sokoldalúságát, pluralizmusát, egyben differenciáltabbá válik napjaink kérdéseinek megválaszolásában. Nyilvánvaló, hogy amikor az uniós államok tapasztalatainak felhasználásával próbálunk előrelépni, nem szabad vívmányainkat sem kisöpörnünk. Közismert tény, hogy a tagállamok büntető igazságszolgáltatási rendsze-

rei nagymértékben különböznek a másikétól. A brüsszeli jogban az egyes államok eljárásjoga érvényesül, igyekeznek azt tiszteletben tartani. A szabadság, jog és biztonság vagy igazság kiépítése hatékony, szervezett igazságügyi együttműködést igényel, beleértve a schengen-i információs rendszer adataihoz hozzáférést, az igazságügyi hatóságoknak a dublin-i egyszerűsítés szerinti közvetlen kapcsolatát is. A lojalitás követelményéből adódik, hogy a megkeresett állam haladéktalanul tájékoztatja a megkereső államot. Ugyanahhoz az igazságszolgáltatáshoz tartoznak az ügyészek, bírák és a büntetés-végrehajtás is. Sikerült megvalósítanunk az ügyészség és a büntetés-végrehajtás számítógépes nyilvántartási kapcsolatát.

A büntetés-végrehajtás szerepének, hatékonyságának kérdése nem hanyagolható el különösen akkor, amikor – a büntetés-végrehajtás helyzetét alapvetően befolyásoló – hol nagyságában, hol összetételében változó – bűnözés helyzetét sem látjuk megnyugtatónak. A magyarországi közvélemény nem felejti el azt a sokkoló hatást, amely azzal érte, hogy a rendszerváltozást követően 6-7 év alatt nőtt annyit a bűnözés, mint más országokban 30 év alatt. A jogharmonizáció és gyakorlat megvalósításának ütemét, tartalmát mindenütt komoly mértékben befolyásolta és befolyásolja a bűnözés helyzete is.

A bűnözésre adott válasznak tiszteletben kell tartani a büntetőjog és a büntetés-végrehajtási jog társadalmi funkcióját; igazodnia kell ezek hagyományos értékeihez és a jogállamiság megkívánta feltételekhez, azaz az elkövetett bűncselekmény súlyához igazodó büntetés keretei között csak az individualizációval lehet a speciális prevenció szempontjait érvényesíteni. Ugyanakkor figyelembe kell venni a sértettek szükségleteit, de lakossági elvárásokat is. Ahhoz, hogy a megmutatkozó nagyfokú igényre gyors és minőségi választ adhassunk, sokirányú reformot kell végrehajtani. Így többek között a jogalkotásban, az igazgatásban, a végrehajtás területén. A jövőt illetően is egyértelművé vált, hogy a büntetőjogi szabadságvesztés és szabadságkorlátozás a társadalom, az egyén és az állam védelme érdekében nem nélkülözhető. A hatékony bűnüldözés viszont az állam kötelezettsége.

Sokrétűnek jellemzik az eszközrendszert, amellyel ténylegesen felléphetünk a bűnözéssel szemben. A bűnmegelőző hatást lényegesen emelheti az elkövetők kilétének felderítése, a szankcionálás elkerülhetetlensége, az eljárás és a végrehajtás foganatba vételének időszerűsége, a szabadságelvonás alkalmazásának célzott – bizonyos elkövetői csoportokkal szemben történő – alkalmazása. A börtönnépesség mintegy 60%-át kitevő visszaeső bűnelkövetők között létezik egy állandó mag, a többszörös visszaesők, akiknek aránya nem csökken, s akikre nézve meg kellene találni a hatékonyabb eszközöket. Hazánkban is, mint sok európai országban – a fogvatartottak száma meghaladja a rendelkezésre álló férőhelyek számát. Magyarországon a büntetés-végrehajtási intézetek jelenlegi 160%-os telítettsége törvényességi szempontból nyugtalanító. A nyugat-európaiakhoz hasonlítva 65%-kal több fogvatartott jut 100 ezer lakosra. A börtönnépesség egynegyede – hasonlóan az európai országokhoz – előzetesen letartóztatott. Ez év első napján 5064 fő volt előzetes letartóztatásban (közülük rendőrségi fogdában 1038 fő), 2435 fő több mint 6 hónapja. Számuk csökkenését várjuk a házi őrizet egyértelmű, a gyakorlatot is majd elősegítő megfelelő végrehajtási szabályozásától; az abszolút határidő (a végső lejárati idő) alkalmazásától, egyfajta helyettesítő eszközként jön szóba az óvadék intézménye is. A börtönné-

pesség csökkenése várható a feltételes szabadságra bocsáthatók körének március 1-jével történt bővítésétől, valamint a fogvatartás alternatíváitól.

Az európai jogharmonizáció mellett számolni kell a gyakorlat közelítésének követelményével is.

Amely végrehajtási tevékenység nem törvényes, nem váltja ki az állam törvényei iránti tiszteletet sem; mint ilyen, eleve nem lehet hatékony.

Nem szabad eltűrni, hogy következmény nélkül legyen a normasértés, elmaradjon a végrehajtás, a cselekmény által megbolygatott szabadságkorlátokat és védelmi köröket újból meg kell szilárdítani, mégpedig a hatékonyság érdekében gyorsan és nyilvánosan. A bűnelkövető emberben nemcsak az individuumot, hanem az embertársat is látnunk kell. A büntetőjog, a büntetőeljárás és a büntetés-végrehajtás koncepciója és szerkezete középpontjában, mint tettesnek és sértettnek egyaránt – az ember védelmének és tiszteletének kell állnia, melyből levezethető szabadságának korlátja is, amelyet csak úgy gyakorolhat, s amelynek tiszteletben tartását csak annyiban igényelheti másoktól, amennyiben embertársainak ugyanolyan és éppúgy tiszteletben tartandó szabadságába és jogaiba nem ütközik. A megújulás minden intézményrendszert kell, hogy érintsen, magában kell foglalnia a büntetés-végrehajtási szervezet, valamint a büntetés-végrehajtási jog további korszerűsítését is. Az egész rendszer megismerése lehet viszont az az alap, amelyből kiindulva kell vizsgálni a működését.

A büntetés-végrehajtási jogtól függ a büntetőjogi és igazgatási szankció, a büntetőeljárásjogi kényszerintézkedés tartalmát képező és más értékektől, érdekektől való ideiglenes, átmeneti, arányos jogfosztás gyakorlati megvalósulása. A végrehajtásban résztvevők feladatait, jogviszonyát szabályozva teszi teljessé a büntető felelősségre vonás folyamatát, megtartva szoros kapcsolatát a büntető anyagi és eljárási joggal – funkciójára, a szabályozott joganyag terjedelmére, valamint tárgyának és módszereinek sajátosságaira figyelemmel – önálló jogágazatnak tekintendő.

A magyar büntetés-végrehajtási jog napjainkban a fő- és mellékbüntetések, a büntetőjogi intézkedések, a büntetőeljárási törvényben felsorolt legsúlyosabb jogkorlátozással járó eljárásjogi kényszerintézkedések végrehajtását, annak előkészítését és megkezdését; a büntető végrehajtáshoz kapcsolódó, valamint külön törvényi rendelkezésekkel hozzácsatolt járulékos végrehajtási feladatokat; a végrehajtásban közreműködő szervek és személyek feladatait; a végrehajtás hatálya alatt álló személy jogi helyzetét (jogait és kötelességeit), a jogok és kötelességek érvényesítésének módját (büntetés-végrehajtási eljárás); a jogsértőnek a társadalomba visszavezetve, illetve beilleszkedése módszereit szabályozza; továbbá szerves részét képezi egy többoldalról előremutatóan jól működő jogállami biztosítékrendszer is, benne az Európa Tanács konferenciáin és egyes értekezletein pozitív példaként is említett magyar ügyészi törvényességi felügyelet, bírósághoz fordulási jog (így széles büntetés-végrehajtási bírói hatáskör), az emberi jogvédő szerepet betöltő ombudsman, a nemzetközi és társadalmi ellenőrzés.

Az emberi és állampolgári jogok biztosítása, valamint a szankciók tartalmát képező jogkorlátozás törvényes végrehajtása iránti fokozódó jogállami igény – az európai uniós csatlakozás közeledtére is figyelemmel – indokolttá teszi a büntetés-végrehajtási joggal szemben támasztható követelmények megfogalmazását. A büntetés-végrehajtásról és hatékonysága kérdéseiről szóló publikációk-

ban alapvetően közös a jogállamisághoz, a törvényesség elvéhez, mint alaptételhez ragaszkodás. A jog-összehasonlítás problémái folytán az egyes jogintézmények fejlődési tendenciáinak meghatározásánál számos ország összesített tapasztalatát lehet alapul venni. A pozitív törvények hasonlóságának vagy különbözőségének egybevetése alkalmi összekötő kapcsolat is lehet az eltérő jogrendszerek között, ha elvi álláspontjaik alapvetően különböznek is egymástól. A jogokat is felül lehet vizsgálni, és ki lehet egészíteni. Még az emberi jogok sem változtathatatlanok, mintha kőbe lennének vésve, ahogy szerepel ez az Európa Tanács 50. jubileumi évfordulós ülésének anyagában. A demokratikus biztonságot meg kell óvni a különféle látható vagy rejtett veszélyektől, így többek között a szervezet, továbbá kábítószeres bűnözéstől, a korrupciótól. Ennek garantálása állandó folyamat, amely naprólnapra új erőfeszítéseket követel. Az európai uniós joggyakorlat a szankció-végrehajtás ismérvei közül hangsúlyt helyez az „ésszerű hatékonyság kritériumára". Az arányos, de ugyanakkor hatékony, sőt elrettentő szankció gyakori meghatározási formula az uniós bírósági gyakorlatban. Szem előtt kell tartani az „asszimiláció kritériumát", melynek értelmében az alkalmazandó szankciók skálájának összehasonlíthatónak kell lenni. A szigorúság kritériuma a szabadságvesztési tételek különféleségeit foglalja magában, hogy megfelelően hatékony és visszatartó legyen a törvényesség, a jogállamiság keretei között. Az ítéletben, hatósági határozatban kiszabott és törvényben meghatározott szankciók jogfosztó, illetve jogkorlátozó mivolta akkor realizálódik, amikor a végrehajtásra kerül sor, midőn egyes büntetés, büntetőjogi intézkedés tartalmától függően valaki ténylegesen börtönben, fogdában fogva tartanak, avagy kitiltják, kiutasítják valahonnan, és eltiltanak más alapvető jogaitól. A jogfosztás, illetve jogkorlátozás mértékét az adott szankciók tartalma adja. Mivel az alapvető jogok korlátozásáról van szó – még ha maga az állam részéről és törvény alapján is –, messzemenő védelmet kell nyújtani az esetleges joggal való visszaéléssel szemben, kellő figyelmet szükséges fordítani az ilyennek a megelőzésére, kiküszöbölésére.

Az igazságszolgáltatási és büntetés-végrehajtási szervek tevékenységében nincs súlyosabb követelmény, nagyobb érték, mint a törvényesség megtartása. Az erre való törekvés összeköti az országokat, még ha különböző is a történelmi útjuk során kialakult jogrendszerük, intézményrendszerük. Az emberi és állampolgári jogok biztosítása iránti igény ott a legerősebb, ahol az állam a legsúlyosabban korlátozhatja ezeket, a szankciók végrehajtása során. Szempont a társadalom védelme a bűnelkövetőtől, a törvényeit megsértőtől, de szempont a végrehajtás során az ő védelme is a társadalom haragjától, a társadalom egyes megtévedt tagjainak esetleges önkényes eljárásától.

A törvényesség és humanitás követelménye, valamint a hatékonyság igénye jelentős mértékben fejleszti a büntetés-végrehajtási jogot az egész világon. A büntetés-végrehajtási tevékenység során is az alkotmányos alapelveknek és jogoknak, a nemzetközi emberi jogi elvárásoknak, követelményeknek érvényesülniük kell. Ezt egy magasabb színvonalú, a gyakorlati igényeket kielégítő, segítő büntetés-végrehajtási jogképes szolgálni. A büntetés-végrehajtási jogtól függ a büntetőjogi szankció, a büntetőeljárási kényszerintézkedést tartalmát képező és más értékektől, érdekektől való ideiglenes átmeneti, arányos jogfosztás gyakorlati megvalósulása.

Egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a büntetés-végrehajtás Magyarországon is humánusabb lett, követi a mai viszonyokat, a nemzetközi elvárásokat. A szankciók tartalmát képező jogkorlátozás, jogfosztás mértéke törvényben nyert megfogalmazást, a kötelezettségek helyett az ösztönzésnek jutott nagyobb szerep, a véleménynyilvánítás, valamint az önálló döntési és választási lehetőségek köre növekedett, nemzetközi összehasonlításban is igen széleskörű jogállami biztosítékrendszer működik. Az új évezred első éveiben már olyan törvényre van szükség azonban, amely a jelenleg hatályos, sokszor módosított törvényerejű rendeletnél jobban szolgálja a büntetési, a nevelési vagy kezelési célokat, amely épít a magyar büntetés-végrehajtás ma is hasznosítható hagyományaira, értékeire, ugyanakkor közelít a hasonló korszerű európai megoldásokhoz.

A jövőben az eddigieknél nagyobb figyelmet kell fordítani a jogok és kötelességek összefüggéseire, kölcsönhatásaira, a felelősségre vonás hatálya alatt állók jogállásának kérdéseiben még meglévő egy-két ellentmondás tisztázására. Az európai modell – a nemzeti sajátosságok figyelembe vételével – költségkímélő, de mégis hatékony megoldásokkal adaptálható. Mint minden összehasonlításnál, így a büntetés-végrehajtás esetében is az elsődleges feladat azoknak a körülményeknek a figyelembevétele, amelyek övezik, determinálják fejlődését, alakulását befolyásolják.

A büntetés-végrehajtás új szabályozását a törvényességi és gyakorlati igények mellett szükségessé teszi az új büntető anyagi jogi és büntető eljárásjogi szabályozás is.

Ha a bíróságok egyre kevesebb személlyel szemben szabnak ki végrehajtandó szabadságvesztést, nem biztos, hogy csökken, hanem még nőhet is a börtönlakosság. Ennek oka lehet az egyre súlyosabb bűnelkövetések, amelyekre egyre súlyosabb ítéletek születhetnek. A börtönépítést, fejlesztést tehát nem lehet félretenni.

Azt, hogy a fogvatartott személyiségére milyen negatív hatással van a túlzsúfoltság, nem szükséges külön is indokolni. A túlzsúfoltság és az agresszivitás közötti összefüggés ismert, a börtönlakosság túlnépesedése nemcsak négyzetméter és köbméter probléma, hanem egy negatív szubkultúra melegágya, a fogvatartottak közötti feszültséget növelő tényező is. A személyiségre negatív következménye enyhítésére érdemes például gyakoribb látogatást engedélyezni, nyíltabb rendszereket alkalmazni, különös figyelmet fordítani a higiéniától kezdve a szabad levegőn tartózkodás lehetőségének növelésére.

Felmerült, hogy egy-egy magántőke által felépített nyugat-európai színvonalú rácsos intézményt lízingelhetne, vagy tartósan bérbe vehetne az állam. Sőt még az üzemeltetést is vállalná a magántőke. Álláspontom szerint a magánszféra nem veheti át a társadalom előtti felelősséget az intézet működésének egészéért, részfeladatokat viszont elláthat megfelelő kontroll esetén. Mérlegelésre van szükség mindenekelőtt, hogy mennyivel lenne gazdaságosabb a magántőke bevonásával börtönt építeni, lehetséges-e ez által megtakarítást elérni. Az úgynevezett kontinentális európai országok tudományos szakirodalma szerint is alkotmányjogi megfontolásból a büntetés-végrehajtás egészét lehetetlen magánkézbe adni. A következő területek jöhetnének szóba a privatizáció szempontjából: épület- és műszaki berendezések létesítése és karbantartása, intézet-tisztántartás, berendezések és tárgyak raktározása, anyagi és egészségügyi ellátás, munkáltatás, továbbképzés, oktatás, szociális gondozás, szabadidő kitöltése, mechanikai biztonsági rendsze-

rek működőképességének fenntartása, szállítás. Mindezeket természetesen szerződésben szigorúan meg kell határozni és a felügyeletről gondoskodni.

Az olyan bevált módszerek, mint az elítéltek munkára kötelezhetősége, nem is képezi vita tárgyát, a további kiterjesztésére születtek javaslatok. Az állami megrendelés szerepét emelném ki ezzel kapcsolatban. Az európai gyakorlat szerint fenn kell tartanunk, mint ami a büntetés-végrehajtás szerves képezi.

Ha az elítélt jelenlegi szabad választási lehetősége mellett nem szorgalmazzuk az emberi egymás mellett élésre nevelést, mint a büntetés-végrehajtási célhoz nélkülözhetetlen reszocializációs szempontot, az eredményesség érdekében nem teszünk meg mindent. A szabadulók valóban a „benti bánásmódtól függően" jelentenek kisebb vagy nagyobb veszélyt a társadalom többi tagjára. A jövőre nézve is veszélytelenné kell tenni a ma bűnelkövetőjét.

A börtön egy ideig védi a társadalmat a bűnelkövetőtől, de nem megőrző hely, a személyiség fejlesztést elősegítő, emberjavító intézmény és ezt segíti elő hazánkban a pártfogó felügyelet új szervezetének megszervezése. A pártfogó felügyelői szolgálat megújítása, kiépítése várhatóan nagy hatékonyságot fog eredményezni a bűnmegelőzésben is, és a bűnözés elleni közös küzdelemben. Kutatási tapasztalataim szerint a visszaesés a szabadulás utáni első évben a legnagyobb. Ekkor kell megtenni valamennyi, a megelőzés érdekében szükséges intézkedést, támogatni a szabadult elítéltet a beilleszkedésben.

Évről-évre növekszik a közérdekű munkával büntetésüket töltők, valamint a pártfogó felügyelet alatt állók száma is. Ez év első napján 4058 elítélt töltötte közérdekű munka büntetését 595 munkáltatónál, továbbá 6826 személy állt pártfogó felügyelet hatálya alatt.

A közérdekű munkabüntetés jelenleg csak a rendezett körülmények között élő, munkahellyel rendelkező első bűntényes személlyel szemben mutatkozik hatékonynak az újabb vizsgálati tapasztalataink szerint. A munkaügyi központok legtöbb helyen jelenleg nem tájékoztatják a pártfogókat azokról a munkahelyekről, amelyek közérdekű munka végzésére elítéltek kijelölését igénylik.

A hatékonyság és a törvényesség ellen hat, amennyiben az egyes szankciók végrehajtásának nincs központi felelős kormányzati szerve. A közérdekű munka és a pártfogó felügyelet végrehajtására a reményeink szerint nemsokára lesz, a tervezetét már kidolgozták. A pénzbüntetés, az elkobzás, vagyonelkobzás végrehajtásának – olykor függetlenségük támadására is felhozott – adminisztrációjával nem helyeselhető a bíróságot terhelni, ami egyben az előbbi tendencia folytatása is lehetne. Több milliárd forintot kitevő nagyságrendekről van szó. Például 2002-ben csak a végrehajtásra előjegyzett pénzbüntetés 2 milliárd 930 millió 231 ezer 106 forint volt.

A rendőri szervek a közvélemény előtt kevésbé ismert büntetés-végrehajtási feladatot is elvégeznek hatályos büntetés-végrehajtási jogi szabályozásunk szerint. Így az egy-egy napon mintegy 30 ezer főt kitevő közügyektől, foglalkozástól, járművezetéstől eltiltás, a kitiltás érvényesüléséért, végrehajtásáért ők felelősek, míg a kiutasítás az idegenrendészeti hatóság hatáskörébe került. A mellékbüntetések végrehajtásának feladatait részleteiben eddig szabályozó 4/1968. BM utasítást hatályon kívül helyezte a 27/2001. (BK. 11.) BM utasítás, azonban helyette nincs más szabályozás, ennél fogva a végrehajtás törvényessége Magyarországon ezen a területen a leggyengébb napjainkban. A mel-

lékbüntetések végrehajtásához is komoly bűnmegelőző hatás is fűződik.

Az olyan vagyoni jellegű szankciók, mint az elkobzás, vagyonelkobzás új végrehajtási szabályozása során is kellő súlyt kell helyezni arra az uniós elvárásra, hogy a bűncselekmény az elkövető hasznát ne növelje, azonos értékű tárgyat vonjanak el a bűnelkövetőtől, nehogy ki tudják vonni a büntetésből. Az „adó- és banktitok" a bűnüldözés, jogsegély teljesítése terén ne lehessen akadály.

Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága és az Európa Tanács Kínzás vagy Más Embertelen, Megalázó Büntetések vagy Bánásmódok Megelőzési Bizottsága (CPT) ajánlásával összhangban a „durva bánásmód" megelőzését a „rendvédelmi tisztek és a bírák képzésébe" be kell építeni. Három egyetem jogi karán a büntetés-végrehajtási jog részeként már meg is valósult. Szeretnénk a nemzetközi elvárásoknak megfelelően, ha valamennyi hatósági személyek képzésével foglalkozó oktatási intézményben ez megvalósulna. 2001-ben az Oktatási Minisztérium Tanácsadó Testülete ezt még – feltételezhetően tájékozatlanságból fakadóan – valótlanságokat tartalmazó véleményével még meg tudta akadályozni. Bizalommal várjuk ennek a jogsértésnek a felülvizsgálását. Pedig a büntetés-végrehajtási jog jogi szakvizsga tárgya lett, az egyetemeken kötelező tantárgy, tudományos konferenciákon önálló szekcióvá vált, az iránta megnyilvánuló növekvő érdeklődés és szükséglet folytán.

Befejezésül azt emelném ki, hogy a büntetés-végrehajtási jog elemzésekor mindig egy adott időpontban fennálló helyzetről kaphatunk képet, a következő nap esetleg már új gyakorlati kérdést vagy jogalkotói szempontot hozhat felszínre, amelyre ugyanúgy, mint az egész összefüggésrendszerre nyomban oda kell figyelnünk. Nem lezárt kérdésről van szó, hanem folyamatos feladatról. Keresni kell az előre haladást szolgáló jogi hátteret, biztosítani az információval ellátottságot, hogy minél nagyobb bizalom alakuljon ki. A büntetés-végrehajtás akkor tudja betölteni korunkban uniós szerepét, ha úgy tud hatékonyan működni, hogy megfelel a jogállamiság követelményeinek. Büntetés-végrehajtási rendszerünk továbbfejlesztésének összhangban kell lennie jogéletünk fejlődési irányvonalával, az emberi és állampolgári jogok fokozott védelmének igényével, a demokrácia kiteljesedésének egyik feltételét jelentő törvényesség követelményeivel.

A gyakorlati kérdések felismerése a tudomány művelőit, a jogalkotókat és jogalkalmazókat, a jogkövetőket a szakmai kérdések legjobb megoldására ösztönzi. Fokozottabban van szükség az értékek és a kockázat mérlegelésére. A nagy kihívások, feladatok közös megoldását elősegítő erényt, segítőkészséget elhanyagolni vétek lenne. Az eredeti felismerések elérésén túl eredményeinket bátran bemutathatjuk, de a világ tudományos tevékenységének eredményeit is közvetíteni kell. A tudomány és a gyakorlat összehangolása, együttműködése, együttgondolkodása nélkül nehezen képzelhető el előrelépés. Márpedig ezt az előrelépést mindannyian nagyon óhajtjuk.

A fejlődésért, még korszerűbb és hatékonyabb, a humánumot szolgáló állami és jogi intézményrendszerért dolgozunk, ezen belül ugyanilyen büntetés-végrehajtási rendszerért, magyar és egyben európai büntetés-végrehajtásért, az ezt előmozdító büntetés-végrehajtási jogért.

Dr. habil. Vókó György